

*Dr Danica Popov, redovni profesor
Pravnog fakulteta u Novom Sadu*

MODIFIKACIJA PRAVNOG POSLA UGOVARANJEM USLOVA

Sažetak: *Jedan od načina modifikacije pravnog posla je ugovaranje uslova, čime se redovna pravna dejstva pravnog posla vezuju za neku buduću i neizvesnu činjenicu ili okolnost. Uslov se u pravnoj teoriji obično definiše kao buduća neizvesna činjenica ili okolnost od čijeg nastupanja (pozitivan uslov) ili nenastupanja (negativan uslov) zavisi nastanak (odložni uslov) ili prestanak (raskidni uslov), redovnih pravnih dejstava pravnog posla. Definicija u Zakonu o obligacionim odnosima, je delom izmenjena u odnosu na navedenu, jer se ne zahteva da neizvesna činjenica bude i buduća i pogrešno se uzima da od uslova zavisi nastanak ili prestanak pravnog posla umesto, nastanak ili prestanak pravnog dejstva pravnog posla. Pored podele na pozitivne i negativne, odložne i raskidne, uslovi se prema načinu na koji nastaju dele na, kazuelne, potestativne i mešovite. U pogledu pravnog dejstva pravnog posla razlikuju se tri slučaja. Prvi slučaj, pravno dejstvo pravnog posla pre nastupanja uslova, kada postoji neizvesnost u pogledu njegovog ostvarenja (conditio pendent), drugi pravno dejstvo pravnog posla posle nastupanja uslova (conditio existit) i slučaj neostvarivanja ili osujećenja uslova. U prvoj fazi, iščekivanja da uslov nastupi ili nenastupi različito je pravno dejstvo u slučaju odložnog i raskidnog uslova. Dok se ne ostvari odložni uslov pravno dejstvo pravnog posla uopšte ne nastaje, a kod raskidnog pravni posao proizvodi pravno dejstvo kao da uslov nije ugovoren. Kada se uslov ostvari pravne posledice nisu iste u slučaju odložnog i raskidnog uslova. Kada se ostvari odložni uslov pravni posao počinje da proizvodi pravno dejstvo, ali je sporan trenutak od kada dejstvo pravnog posla nastaje. Moguća su dva rešenja. Prema jednom pravni posao proizvodi pravna dejstva od momenta zaključenja pravnog posla, a prema drugom od mo-*

menta ostvarenja uslova. Zakonom o obligacionim odnosima prihvaćeno je stanovište da odložni uslov deluje retroaktivno, od zaključenja pravnog posla, a raskidnu uslov deluje od trenutka nastupanja uslova, pro futuro. Odložni uslov prema pomenutom Zakonu, ima retroaktivno dejstvo samo ukoliko nije drugačije određeno zakonom ili voljom stranaka, ili ako priroda posla ne upućuje na neko drugo rešenje iz čega se može zaključiti da dejstvo odložnog uslova ima dispozitivni karakter.

Neostvarivanje uslova u slučaju odložnog uslova ima za posledicu, kao da pravni posao nije bio zaključen, a u slučaju raskidnog uslova nastupaju pravne posledice kao da uslov nije ni ugovoren. U slučaju osujećenja uslova, ako jedna od strana koju tereti uslov, protivno načelu savesnosti i poštenja osujeti njegovo ostvarenje smatra se kao da uslov ostvaren, Smatra se da uslov nije ostvaren ako njegovo ostvarenje protivno načelu savesnosti i poštenja prouzrukuje strana u čiju korist je on ugovoren. Nevažecim se smatraju uslovi koji su nedozvoljeni, nemoralni ili nemogući.

Ključne reči: *uslov, vrste uslova, odložni uslov, raskidni uslov, potestativni uslov, dejstvo uslova, osujećenje uslova, nedozvoljen i nemoguć uslov.*

Pojam uslova

Pravni poslovi se zaključuju sa ciljem da proizvedu očekivana pravna dejstva. U izvesnim slučajevima strane u pravnom poslu redovna dejstva pravnog posla modifikuju, menjaju, i prilagođavaju svojim potrebama. Strane u pravnom poslu mogu se dogovoriti da dejstvo pravnog posla odlože ili da ona prestanu čineći ga zavisnim od neke okolnosti. Pravni posao se može modifikovati ugovaranjem: uslova, roka ili naloga.

Uslov je buduća neizvesna činjenica ili okolnost od čijeg nastupanja ili nenastupanja zavisi nastanak ili prestanak redovnih pravnih dejstava pravnog posla. Kada ga stranke ugovore uslov postaje sastavni deo pravnog posla i sa njim čini nerazdvojnu celinu. Kod uslovnog pravnog posla, pravni posao nastaje već prilikom zaključenja pravnog posla, ali dejstvo pravnog posla stranke čine zavisnim od nastupanja ili nenastupanja uslova. U slučaju uslova volja strana u pravnom poslu se modifikuje dodavanjem klauzule o okolnosti ili događaju za koji se vezuje pravno dejstvo pravnog posla. Uslov je sporedna ili akcesorna odredba koja ima za posledicu da izjava volje zavisi od nekog budućeg događaja. Iako je uslov označen kao dodatak uz glavnu izjavu volje pogrešno je shvatanje da kod

uslovljenog pravnog posla postoje dve izjave volje nezavisne jedna od druge. Kod uslovljenog pravnog posla postoji samo jedna izjava volje, ali je ona dodavanjem uslova izmenjena. Neki autori su mišljenja da je dodavanjem uslova volja oslabljena u svom intenzitetu, u svojoj snazi, s tim da to slabljenje ne utiče na postojanje volje kao jedne punovažne volje.¹ U pravnoj teoriji se u slučaju ugovaranja uslova postavlja pitanje, šta je to u stvari uslovljeno, da li je uslovljena volja kao takva ili samo njeno dejstvo. Iako su mnogi pravници tvrdili i dokazivali, da je kod uslovnih poslova sama volja uslovljena, da je u pitanju egzistencija volje,² ipak preovlađuje mišljenje, koje je još Savinji branio, da je kod pravnih poslova sa uslovom, u stvari uslovljeno pravno dejstvo volje, a ne sama volja. Postojanje volje nije ničim uslovljeno, niti dovedeno u pitanje. Volja kao takva postoji, ali je njeno pravno dejstvo uslovljeno.³

Uslov može biti ugovoren tako da nameravano pravno dejstvo pravnog posla ne nastane odmah (odložni, suspenzivni uslov) ili da se već nastalo pravno dejstvo prekine (raskidni, rezolutivni uslov).

Ne smatra se uslovom u pravnom smislu:

1. Uslov koji se ne nalazi u pravnoj sferi. Reč uslov u svakodnevnoj upotrebi i u drugim naukama može imati različita značenja, koja treba razlikovati od uslova u pravnotehničkom smislu. Ovakav uslov se ne smatra načinom modifikovanja pravnog posla, koji utiče na dejstvo pravnog posla.

2. Pravni uslov (*conditio iuris*) je okolnost od koje zavisi punovažnost pravnog posla utvrđena zakonom, a ne voljom stranaka. Još je u rimskom pravu za *conditio iuris* važno pravilo da „dolaze spolja“ - „*conditiones, quae extrinsecus veniunt*“ (*Digestae* 35,1,9.) Nije potrebno ugovarati kao uslov za punovažnost pravnog posla neku okolnost koja se zahteva na osnovu zakona, jer pravni uslov važi i kada ga stranke posebno ne ugovore.

3. Nastupeli uslov ne smatra se uslovom u pravnotehničkom smislu jer uslov mora biti buduća činjenica. Činjenica koja je nastupila ne može biti uslov. Strane u pravnom poslu kao uslov mogu ugovoriti ne samo buduće činjenice i okolnosti nego i sadašnje pa i one koje su se već ostvarile, samo ukoliko su im ostale nepoznate, tj. strane ih iz neznanja ili neobaveštenosti smatraju budućim i neizvesnim. Neizvesnost treba da bude subjektivna, a ne objektivna⁴. Na primer: stranka kupuje kuću pod

---

¹ L. Marković, *Gradansko pravo*, Beograd 1912, str. 241.

² A. Đorđević, *Sistem privatnog (gradanskog) prava*, Beograd, 1996, reprint izdanje, str. 421.

³ L. Marković, op cit, str. 241.

⁴ L. Marković, op cit, str. 242.

uslovom da joj banka odobri kredit, verujući da je odobren, iako nije odobren. U ovom slučaju uslov nije ni buduća ni neizvesna okolnost, ali je to strankama nepoznato.

4. Nužni uslov (*conditio necessaria*) se ne smatra uslovom, jer se nastupanje pravnog dejstva pravnog posla čini zavisnim od neke okolnosti ili činjenice koja se mora ostvariti. Nužnom uslovu nedostaje neizvesnost kao bitan element uslova. S obzirom da je u ovom slučaju nastupanje uslova izvesno i sigurno ne radi se o uslovu nego o roku. Ako bi izvestan nužan događaj bio postavljen kao odložni uslov, to bi bio bezuslovan pravni posao. Ako bi se takva činjenica ugovorila kao raskidan uslov, ne bi uopšte ni bilo pravnog posla, jer je raskidni uslov upravljen na prestanak prava. Pošto je događaj izvestan, to znači da je i prestanak unapred određen pa se ne radi o uslovljenom pravnom poslu. Iako se nužni uslov ne smatra uslovom u pravno tehničkom smislu nego rokom jer je njegovo nastupanje izvesno, postojaće uslov, a ne rok ako se pravno dejstvo pravnog posla učini zavisnim od redosleda ostvarenja više budućih događaja jer je neizvesno kada će koji od njih nastupiti.

5. Nedoizvoljen i nemoralan uslov je onaj koji nije u skladu sa zakonom i moralom društva. Prema Zakonu o obligacionim odnosima, ugovaranje nedoizvoljenog i nemoralnog uslova čini pravni posao ništavim. U ovom slučaju nije samo uslov ništav, nego je ništav pravni posao u celini jer je uslov sastavni deo pravnog posla. Pravni posao koji sadrži ovakav uslov neće proizvesti pravno dejstvo i smatraće se kao da nije ni zaključen.

6. Nemoguć uslov (*conditio impossibilis*) je ona činjenica ili okolnost koja se uopšte ne može ostvariti. Nemoguć uslov je faktički i pravno neostvariv. Prema Zakonu o obligacionim odnosima, „ugovor zaključen pod nemogućim odložnim uslovom je ništav, a nemoguć raskidni uslov smatra se nepostojećim.“⁵ Nedoizvoljen raskidni uslov i nemoguć raskidni uslov nemaju isto dejstvo, jer nemoguć raskidni uslov smatra se kao da nije ni ugovoren, a pravni posao nastavlja da važi, dok nedoizvoljen odložni uslov i nemoguć odložni uslov imaju isto pravno dejstvo, tj. čine pravni posao ništavim.

7. Protivrečan i nerazumljiv uslov se ne smatraju uslovom u pravno-tehničkom smislu, i čine pravni posao ništavim, ukoliko se tumačenjem ne iznađe njegov pravni smisao.

Uslov treba razlikovati od *clausula rebus sic stantibus* jer se uslovljavati mogu samo neki pravni poslovi, dok se *clausula rebus sic stantibus*

---

⁵ Zakon o obligacionim odnosima, član 75. stav 2.

ugovara i kod nekih vanugovornih odnosa kao i u materiji naknade štete. Uslov se može vezati i za ponašanje odnosno, radnju jedne od strana u pravnom poslu; potestativni uslov, što kod pomenute klauzule nije slučaj.

Prema Zakonu o obligacionim odnosima, uslov se definiše na sledeći način: „ugovor je zaključen pod uslovom ako njegov nastanak ili prestanak zavisi od neizvesne činjenice.“⁶ Ova definicija uslova nije potpuna u odnosu na gore navedenu, jer: a) neizvesna činjenica treba da bude buduća; i b) pogrešno se navodi da od uslova zavisi nastanak ili prestanak pravnog posla, umesto, nastanak ili prestanak pravnog dejstva - redovnog pravnog dejstva pravnog posla. Zakonodavac se znači svesni ili ne opredelio za stav da se ugovaranjem uslova uslovljava postojanje, egzistencija ugovora, a ne kao što smo pomenuli, pravna dejstva pravnog posla.

Okolnost na koju je uslov upravljen može biti bilo kakav faktički događaj, ali i neka pravna činjenica. Bitno je da ta okolnost bude neizvesna. Da li je neka činjenica ili okolnost neizvesna procenjivaće se po subjektivnom kriterijumu, vodeći računa da su one neizvesne za ugovorne strane. Iz ovoga se može zaključiti da se kao uslov može ustanoviti ne samo budući događaj nego i neka prošla ili sadašnja činjenica za koju strane nisu znale da je nastupila. Mišljenje da uslov mora biti buduća neizvesna činjenica ili okolnost je bila prisutna u pravnoj teoriji koju su zastupali *Pothier, Savigny, Puchta, Capitant, Derenburg* i dr. U našoj predratnoj pravnoj teoriji ovo shvatanje uslova prihvaćeno je u radovima A. Đorđevića i Đ. Pavlovića.

U našoj savremenoj teoriji i dalje prevladuje mišljenje da neizvestan događaj treba da bude buduć, jer „ne postoji uslov u pravno tehničkom smislu ako se sudbina pravnog posla učini zavisnom od jedne već postojeće okolnosti koja je samo nepoznata strankama, koju stranke iz neznanja drže za buduću i neizvesnu. Ovde postoji neizvesnost ali ne u objektivnom nego u subjektivnom smislu i od dve stvari jedna; ili će se smatrati da događaj nije ni bio predviđen, da je posao zaključen bez uslova; ili će se smatrati da nema pravnog posla, da nije ni bio zaključen“.⁷ Kao uslov može biti ugovorena samo okolnost koja je objektivno neizvesna. Objektivno neizvesna okolnost može biti samo buduća okolnost. Uslov nije samo neizvesna činjenica, nego buduća i neizvesna okolnost.⁸ Prema D. Stojanoviću,“ ako su stranke u jednom pravnom poslu nastanak ili dalje postojanje pravnih dejstava, učinile zavisnim od

---

⁶ Zakon o obligacionim odnosima, član 74. stav 1.

⁷ Uslov, Leksikon građanskog prava, Beograd, 1996, str. 790.

⁸ M. Vedriš, Obvezno pravo, Zagreb, 1978, str. 250.

budućeg objektivno neizvesnog događaja, taj budući neizvesni događaj, koji može predstavljati radnju, propuštanje ili drugu činjenicu je uslov“.⁹

Definicija uslova u Zakonu o obligacionim odnosima, „kao neizvesna okolnost“, pri čemu nije precizirano o kakvoj se neizvesnosti radi, subjektivnoj ili objektivnoj, znači da se kao uslov može uzeti i već nastali uslov (*conditio in praesens vel preteritum collata*), povodom kojeg u pravnoj teoriji postoji opte prihvaćen stav da se ovde ne radi o uslovu u pravno tehničkom smislu. Neizvesnost je ovde samo subjektivnog karaktera, jer jer okolnost od koje zavisi punovažnost pravnog posla je već nastala ili nije nastala. *Conditio in praesens vel preteritum collata*, je „nepravi“ uslov, jer je esencijalno svojstvo uslova u pravno tehničkom smislu reči da punovažnost pravnog posla zavisi od budućeg neizvesnog događaja. Pošto uslov treba da nastupi u budućnosti, *conditio in praesens vel preteritum collata*, se sa pravom suprotstavlja uslovu. Ovaj „nepravi“ uslov koji se odnosi na sadašnje ili prošle okolnosti, ima sa uslovom u pravno tehničkom smislu reči, zajedničko samo to, da je punovažnost pravnog posla dovedena u zavisnost od okolnosti koja je za jednog učesnika pravnog posla neizvesna.¹⁰

Protivnik ovakvog mišljenja bio je Windscheid za kojeg „Okolnost za koju je uslov vezan može postojati bilo u prošlosti bilo u budućnosti. Ako je postojala u prošlosti ili postoji u sadašnjosti ona za učesnike u pravnom poslu teba da bude neizvesna tj. subjektivno nepoznata.“¹¹ I u anglosaksonskom pravu ima pristalica ovog shvatanja. Prema Holmsu, „Za ugovore i pogodbe među stranama kojima oni utanačuju svoje buduće radnje nije bitno da su ona objektivno istinita nego da je to ono što ugovorne strane znaju. Svaka sadašnja činjenica za koju one ne znaju isto je toliko neizvesna u smislu svrhe u koju se utanačenje obavlja u sadašnjem trenutku, kao što je to i bilo koja buduća činjenica“.¹²

Austrijski građanski zakonik prihvatio je stanovište po kojem uslov može biti i činjenica ili događaj koji se „već pre zaključenja ugovora dogodio“. U ovakvim slučajevima uslov se posle zaključenja ugovora samo mora ponoviti ako se sastoji u radnji onoga koji treba da pribavi pravo i ako ga on može ponoviti.¹³

---

⁹ D. Stojanović, Uvod u građansko pravo, Beograd, 2000, str. 291.

¹⁰ Komentar Zakona o obligacionim odnosima, redaktori, S. Perović, D. Stopjanović, knjiga prva, Beograd, 1980, str. 296.

¹¹ Windscheid, Pandekten, 9 ed. 1906, str. 457.

¹² R. Paund, Jurisprudencija, Beograd, Podgorica, 2000, str. 6

¹³ Austrijski građanski zakonik, paragrafi, 899 i 701.

Vrste uslova

Postoje različiti kriterijumi za podelu uslova. Prema načinu na koji se ostvaruju uslovi se dele na *pozitivne* i *negativne*. Pozitivan uslov je onaj čijim nastupanjem, nastaje ili prestaje pravno dejstvo pravnog posla. Negativan uslov je onaj čije nenastupanje dovodi do nastanka ili prestanka pravnog dejstva pravnog posla. Pozitivni i negativni uslovi mogu biti odložni (od čijeg nastupanja ili nenastupanja zavisi nastanak pravnog dejstva pravnog posla) ili raskidni (od čijeg nastupanja ili nenastupanja zavisi prestanak pravnog dejstva pravnog posla).

Prema načinu na koji nastaju uslovi se dela na: *kazuelne*, *potestativne* i *mešovite*. Ova podela datira iz rimskog prava. U Justinijanovim Konstitucijama, razlikuju se: *conditio causalis*, *vel potestativa*, *vel mixa*.¹⁴ Francuski *Code civil*, prihvata ovu sistematizaciju uslova (čl. 1169–1171.) nasuprot Nemačkom građanskom zakoniku koji je posebno ne reguliše.

Kazuelni ili slučajni (*casus*) su oni uslovi čiji nastanak zavisi od nekog slučajnog događaja. Na primer: zaključi se ugovor o prodaji letine ukoliko ne propadne usled neke elementarne nepogode.

Potestativni uslov postoji u slučaju kada nastupanje buduće, neizvesne okolnosti zavisi od volje strana u pravnom poslu. Drugačije se naziva „voljni“ uslov – *conditio si voluere*. Na primer: ugovori se kupovina neke stvari pod uslovom da ona odgovara kupcu (kupovina na probu); ili jedna strana se obaveže da će prodati kuću ukoliko se preseli u drugi grad i sl. U pravnoj teoriji se postavljalo pitanje valjanosti potestativnog uslova, s obzirom da zavisi od volje strana u pravnom poslu.

U teoriji XIX veka negirala se mogućnost ugovaranja potestativnog uslova. *Savigny*, ga je priznavao samo kod ugovora o kupoprodaji na probu (kupovina pod uslovom da stvar ima ugovorana svojstva), jer se ovde uslov odnosi na svojstva stvari koja se kupuje, i kupac jednostranom izjavom volje utiče na nastupanje uslova.

K.Larenz,¹⁵ smatra da se kod potestativnog uslova ne radi o uslovu. Ko izjavi da zaključuje jedan ugovor o kupoprodaji pod uslovom da ga naknadno odobri, taj je u stvari odluku o tome da li će ugovor važiti zadržao, tj. Samo je objavio nameru da će zaključiti ugovor, a nije ga zaključio. Njegova izjava o tome da li ugovor odobrava, posmatrano sa njego-

---

¹⁴ *Justinian Constitutiones*, (C 6,51,1,7). Ove vrste uslova definiću se na sledeći način: *qarum eventus ex fortuna vel ex honoratae personae voluntate vel ex utroque pendent*.

¹⁵ K. Larenz, *Allgemeiner Teil des deutschen Bürgerlichen Rechts*, 5 Aufl. 1980.

vog aspekta je akt odluke, kojim ugovorne odredbe stupaju na snagu. Njegova početna samo „uslovno“ data izjava je pripremnog karaktera. Njom je učvršćen sadržaj ugovora, ali da li će stupiti na snagu zavisi od volje i odluke jedne strane. Ako ona ovaj ugovor konačno odobri, to ne znači ostvarenje jedne okolnosti od čijeg nastupanja zavisi dejstvo ugovora kao kod uslova, već se faktički radi o aktu zaključenja samog ugovora.¹⁶

Prema *Code civil* (čl. 1174) ugovorna obaveza je ništava ukoliko je ugovorena pod potestativnim uslovom na strani onoga ko se obavezuje. Smiso ovog pravila, njegov domašaj, preciziran je u fransuskoj teoriji i praksi u više pravaca. Prvo, van njegovog domašaja ostaju svi dvostrano obavazni ugovori, pošto sekod njih svaka stranka pojavljuje i u funkciji poverioca i u funkciji dužnika. Kod ovih ugovora, dakle potestativan uslov važi i ne čini obavezu ništavom.¹⁷ Ovo pravilo je ograničenog dometa u slučaju dvostrano teretnih ugovora, a ne odnosi se na raskidni potestativni uslov, ali pravilo važi za ugovor o poklonu, koji ne može biti učinjen pod raskidnim potestativnim uslovom na strani poklonodavca po pravilu, *donner et retenir ne vaut pas*.¹⁸

Savremena prava priznaju mogućnost ugovaranja potestativnih uslova kod dvostrano obaveznih ugovora pod uslovom da važe ako ih jedna strana ugovornica želi. Ovakav uslov ostavlja ovlašćenoj stranci pravo opcije da jednostranom izjavom volje ugovor osnaži, tako da počne da proizvodi pravno dejstvo. Pravno stanje zasnovano na osnovu ugovora sa potestativnim uslovom znači samo, da je lice koje je ovlašćeno na vršenje opcije (stranka koja je ugovorila voljni uslov) u mogućnosti da ugovor, sa utvrđenim sadržajem stavi na snagu. Potestativni raskidni uslov se po pravnom dejstvu može izjednačiti sa odustanicom, a kod ugovora sa trajnim prestacijama sa pravom otkaza.¹⁹

U pravnoj teoriji ima mišljenja da de potestativni uslovi dele na običan potestativni uslov i čist (pravi) potestativni uslov. Običan potestativni uslov sastoji se u nekoj radnji ili uzdržavanju učesnika pravnog posla, pa utoliko zavisi od njegove volje, koja je determinisana ozbiljnim materijalnim i moralnim interesima subjekta u pitanju. Na primer, prodajem kuću ukoliko se preselim u drugi grad. Za razliku od ovog,

---

¹⁶ K. Larenz, citirano prema D. Stojanović, *Uvod u građansko pravo*, Beograd, 1988, str. 286-287.

¹⁷ Jean Carbonier, *Droit civil*, II Paris, 1964, str. 482. pisac navodi da je ovo preciziranje izvršila francuska sudska praksa.

¹⁸ J. Carbonnier, op cit, str. 483.

¹⁹ Opširnije, *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, redaktori, S. Perović i D. Stojanović, Kragujevac, 1980. knjiga I str. 299.

čist potestativni uslov, zavisi od nahošenja učesnika u pravnom poslu, od njegove arbitrerne diskrecione volje. Na primer, obavezujem se da ću vam idućeg meseca, kad primim platu dati na zajam sto dinara, ako budete hteli. Ova potpodela je od praktičnog značaja, pošto neke vrste čistih potestativnih uslova ne važe i povlače ništavost obaveze. Na primer, kada bi se reklo, obavezujem se, kada primim narednu platu da vam dam sto dinaara na zajam „ako budem hteo“, „ako nađem za shodno“.²⁰ Čist potestativan uslov, ako je odložan i ako je čisto potestativan na strani dužnika, koji se ne pojavljuje istovremeno i kao poverilac, ne važi i povlači ništavost obaveze, To je smisao člana 1174. Francuskog građanskog zakonika, preciziran u sudskoj praksi i teoriji. Važi prema tome čist potestativan uslov koji zavisi od volje poverioca.

Mešoviti uslov je onaj čije nastupanje zavisi kako od slučaja tako i od volje učesnika u pravnom poslu ili nekog trećeg lica.

Podela uslova prema dejstvu vrši se u zavisnosti od toga da li uslov odlaže dejstvo pravnog posla u kom slučaju postoji *odložni* (suspenzivni) uslov, ili prekida već nastalo dejstvo pravnog posla, *raskidni* (rezolutivni) uslov.

U slučaju ugovaranja odložnog uslova pravno dejstvo pravnog posla se odlaže do nastupanja (pozitivan uslov) ili nenastupanja (negativan uslov) neke buduće neizvesne okolnosti. Pravni posao zaključen pod odložnim uslovom ne proizvodi pravno dejstvo dok uslov ne nastupi. Do nastupanja uslova pravni posao „visi“, „lebdi“ – *pendente conditione*. Titular ovako uslovljenog prava ima jedno „pravo u nastajanju“, „pravo u očekivanju“, - pravnu moć koja treba da se transformiše u subjektivno pravo kada se uslov ostvari.

Pravni posao sa raskidnim uslovom proizvodi pravna dejstva, do nastupanja uslova. Dok uslov ne nastupi, postoji stanje iščekivanja. Nastankom uslova pravni posao prestaje da proizvodi pravna dejstva. Na primer: jedno lice daje u zakup poslovnu prostoriju dok se nalazi u inostranstvu. Raskidni uslov može biti pozitivan ili negativan u zavisnosti od toga da li pravno dejstvo pravnog posla prestaje usled nastupanja (pozitivan) ili nenastupanja (negativan) buduće neizvesne činjenice ili okolnosti.

U pogledu dejstva odložnog i raskidnog uslova treba razlikovati tri slučaja: a) stanje pravnog posla do nastupanja uslova, dok postoji neizvesnost u pogledu ostvarenja uslova (*conditio pendens*); b) pravni posao posle ostvarenja uslova, kada je izvesno da je uslov nastupio (*conditio exist*); v) neostvarivanje ili osujećenje uslova.

²⁰ O. Stanković, V. Vodinić, Uvod u građansko pravo, Beograd, 1995, str. 188.

Pravni posao pre nastupanja uslova

Pravno dejstvo pravnog posla pre nastupanja uslova različito je u slučaju odložnog i raskidnog uslova.

Dok se ne ostvari odložni uslov pravno dejstvo pravnog posla uopšte ne nastaje. Pravo koje je predmet pravnog posla (svojina ili potraživanje) i dalje pripada prenosiocu, a sticalac još ne postaje imalac prava. Uslovno preneto pravo još nije stečeno. To znači da prenosilac ima pravo da stvar i dalje upotrebljava, pribira plodove, tužbama štiti svoje pravo pa i da raspolaže njime s tim što dejstvo raspolaganja zavisi od ostvarenja uslova. Prenosilac ne sme da ugrožava uslovno pravo sticaoca, jer u slučaju ostvarenja uslova duguje naknadu štete. Uslovni sticalac nije titular prava dok se uslov ne ostvari. On ima samo pravnu nadu, pravo u očekivanju, pravo u začetku.²¹ U ovom slučaju pravo još nije nastalo nego postoji pravno stanje koje će prerasti u pravo kada se uslov ostvari. Do nastupanja uslova sticalac još nije titular prava pa ne može da vrši pravo (da naplati potraživanje u slučaju cesije, ne može upotrebljavati stvar, pribirati plodove, podizati tužbe za zaštitu svojine i državnine), ali može da preduzima radnje za zaštitu tog uslovnog prava (prekinuti rok zastarelosti, rok za održaj i sl.). Uslovni sticalac može i da raspolaže pravom koje još nije stekao sa svim rizicima vezanim za neizvesnost nastupanja uslova. Pravno stanje obavezuje obe strane, uslovnog poverica i uslovnog dužnika. Uslovni poverilac ne može da zahteva ispunjenje potraživanja, a uslovni dužnik nije obavezan da ispuni obavezu. Ukoliko dužnik ispuni obavezu u fazi neizvesnosti nastupanja uslova (*pendente conditione*) može tužbom iz neosnovanog obogaćenja tražiti od poverioca da mu ispunjenje vrati natrag.²²

Za razliku od odložnog uslova pravni posao do nastupanja raskidnog uslova proizvodi pravna dejstva, kao da uslov nije ugovoren. Na primer: u slučaju prodaje sa raskidnim uslovom (*pactum reservati dominii*), kupac postaje vlasnik, s tim da njegovo pravo svojine prestaje nastupanjem uslova. Iako na prvi pogled izgleda da nema neizvesnosti u pogledu postojanja pravnog posla modifikovanog raskidnim uslovom, neizvesnost ipak postoji, ali u vezi sa trajanjem pravnog posla.

Pravni posao posle ostvarenja uslova

Kada nastupi uslov pravne posledice pravnog posla se razlikuju u zavisnosti od toga da li je ugovoren odložan i raskidni uslov. Zakonom o

---

²¹ Jean Carbonnier, *Droit civil*, tom 1 str. 146.

²² I. Čepulić, *Sistem općteg privatnog prava*, Zagreb, 1925. str.109.

obligacionim odnosima, predviđena su različita dejstva pravnog posla u slučaju ostvarenja odložnog u odnosu na raskidni uslov.

Kada se ostvari odložni uslov, pravni posao počinje da proizvodi pravno dejstvo. Neizvesna pravna situacija, postaje izvesna, a pravno stanje prerasta u subjektivno pravo. Pravni posao počinje da dejstvuje. Ono što je diskutabilno u pravnoj teoriji i legislativi je trenutak od kada počinje dejstvo pravnog posla u slučaju nastupanja odložnog uslova. Postoje dva rešenja. Prema jednom, pravni posao proizvodi pravno dejstvo od momenta zaključenja pravnog posla, a prema drugom, od momenta ostvarenja uslova.

Prema rešenju koje je prihvaćeno u Zakonu o obligacionim odnosima, odložni uslov deluje retroaktivno, od zaključenja pravnog posla. „Ako je zaključen pod odložnim uslovom, pa se uslov ispuni, ugovor deluje od trenutka njegovog zaključenja, osim ako iz zakona, prirode posla ili sporazuma stranaka ne proističe nešto drugo.“²³ Slično rešenje o retroaktivnom dejstvu odložnog uslova prihvaćeno je u *Code civil* (član 1179 i 1183), prema kome uslov deluje od trenutka zaključenja ugovora, s tim što strane imaju pravo da odrede neki drugi trenutak za početak važenja pravnog posla.

Retroaktivno dejstvo odložnog uslova ima za posledicu dejstvo pravnog posla od zaključenja, što znači da sva raspolaganja koja je u međuvremenu vršio prenosilac gube važnost. Kod sticanja stvarnih prava to znači da sticalac prava svojine na nekoj stvari pod odložnim uslovom postaje vlasnik od trenutka zaključenja pravnog posla, a ne od nastupanja uslova.

Prema drugom mišljenju, uslov ne bi trebalo da deluje retroaktivno nego samo za budućnost, jer je uslov buduća i neizvesna okolnost. Povratno dejstvo uslova nije u skladu sa potrebama pravnog saobraćaja niti odgovara volji stranaka. Kod uslovljenih pravnih poslova razlikuju se dva dejstva: glavno, na koje je izjava volje upravljena i uzgredno dejstvo kojim se modifikuje i obezbeđuje glavno dejstvo. Glavno dejstvo nastupa od ostvarenja uslova, a sporedno čim se izjava volje učini, što znači da uslov nema retroaktivno dejstvo²⁴ Ovakvo rešenje bilo je prihvaćeno i u Opštem imovinskom zakoniku za Crnu Goru.²⁵ Nemački građanski zakonik takođe usvaja ovu soluciju. U § 158. predviđeno je da dejstvo pravnog posla nastupa od trenutka ispunjenja odložnog uslova. Švajcarski

---

²³ Zakon o obligacionim odnosima, član 74.(2).

²⁴ Lazar Marković, *Građansko pravo*, prvi deo, Beograd, 1912, str. 249.

²⁵ Pošto se ispuni odložni uslov, uzimlje se da je dug, koji potječe iz ugovora, tek tim časom dobio svoju snagu, ako sam ugovor ili druge prilike ne pokazuju da je drugojačija bila namera ugovorilaca (član 568).

zakonik o obligacijama usvaja rešenje prama kojem odložni uslov deluje od nastupanja uslova, znači nema retroaktivno dejstvo, (član 154), osim ukoliko to stranke ne žele i ugovore drugačije (član 151). Pristalica shvatanja da odložni uslov ne deluje retroaktivno polaze od toga da to nije bila volja stranaka niti je u skladu sa potrebama pravnog prometa. Oni ističu da, kod uslovljenih pravnih poslova postoje dva dejstva: glavno, na koje je izjavljena volja upravljena, i uzgredna dejstva, koja modifikuju i obezbeđuju to glavno dejstvo. Glavno dejstvo nastupa od momenta ostvarenja uslova, dok sporedna dejstva nastupaju čim se izjava volje učini, što znači da uslov nema povratno dejstvo.²⁶ Prof. L. Marković, smatra da se razlozi navedeni u prilog ovog mišljenja ne mogu održati s obzirom na prirodu uslova i prezimptivnu volju stranaka. On smatra da bi mnogo bolje i pravilnije bilo postaviti načeo da u srpskom pravu, (s obzirom da Građanski zakonik za Kneževinu Srbiju, ne sadrži nikakve opšte propise o uslovima), ispunjenje uslova nema povratno dejstvo, osim u slučaju kada su to stranke izričito ugovorile.²⁷ Prema prof. V. Spajiću, „je potrebno da i u našem pravu postavimo načelo da od ispunjenja odnosno neispunjenja uslova zavisi početak ili prestanak dejstva pravnog posla i da uslov ne deluje povratno, osim u slučaju kada su to stranke htele, jer je to logično rešenje kod uslovnih izjava volje.“²⁸

Prema rešenju koje je prihvaćeno u Zakonu o obligacionim odnosima retroaktivno delovanje odložnog uslova važi „ukoliko nije drugačije određeno zakonom ili voljom stranaka odnosno ako priroda posla ne upućuje na drugo rešenje“ (član 74). Tumačenjem ove zakonske odredbe proizlazi da dejstvo odložnog uslova ima dispozitivan karakter.

Pravni posao modifikovan raskidnim uslovom proizvodi pravno dejstvo od zaključenja i u tom pogledu nema neizvesnosti. U slučaju ugovora o prodaji sticalac postaje vlasnik po opštim pravilima o sticanju prava svojine, kao da uslov nije ugovoren. Ono što je kod raskidnog uslova neizvesno je dokle će pravna dejstva pravnog posla postojati. Raskidni uslov odlaže prestanak pravnog posla. Nastanak uslova ima za posledicu prestanak pravnog posla ili gubljenje stečenog prava. U pogledu pravnog dejstva raskidnog uslova postavlja se pitanje, da li i on kao odložni ima retroaktivno dejstvo ili deluje *pro futuro*. Naše zakonodavstvo je prihvatilo rešenje da raskidni uslov deluje za ubuduće. „Ako je zaključen pod raskidnim uslovom, ugovor prestaje da važi kada se uslov ispuni.“²⁹ To znači da stečeno pravo svojine prestaje, a uspostavlja se pravo prethodni-

---

²⁶ Č. Marković, *Krađansko pravo*, prva knjiga, Beograd, 1928, str. 248.

²⁷ L. Marković, *Gradansko pravo*, prva knjiga, Beograd, 1912, str. 250.

²⁸ V. Spajić, *Gradansko pravo*, opšti dei i stvarno pravo, Sarajevo, 1971, str. 296.

²⁹ Zakon o obligacionim odnosima, član 74. stav 3.

ka. Sa izgubljenim pravom gube se i sva raspolaganja koja je stacalac činio. Plodove koje je stvar dala do nastanka raskidnog uslova i dalje zadržava stacalac.

U Zakonu o obligacionim odnosima, član 74. prihvaćeno je stanovište o retroaktivnom dejstvu samo odložnog ali ne i raskidnog uslova, s tim da retroaktivno dejstvo odložnog uslova važi pod određenim pretpostavkama “ukoliko nije drugačije određeno zakonom ili voljom stranaka odnosno ako priroda posla ne upućuje na drugo rešenje“. Očigledno je iz formulacije ove odredbe Zakona da retroaktivno dejstvo odložnog uslova ima dispozitivan karakter i da zakon to pitanje uređuje dopunskom normom.

Neostvarenje ili osujećenje uslova

Ako se odložni uslov ne ostvari smatra se kao da pravni posao nije zaključen. Raspolaganja koja je u međuvremenu vršio prenosilac prava važe, tj. konsolidovana su, a raspolaganja pribavioca ne važe i smatra se kao da ih nije ni bilo. U slučaju nenastupanja odložnog uslova pravne radnje preduzete u očekivanju da uslov nastupi su bez pravnog dejstva i moraju se vratiti na početak pravnog posla, retroaktivno.

U slučaju neostvarenja raskidnog uslova nastupaju pravne posledice kao da uslov nije ni ugovoran, što znači da pravni posao ima pravnu važnost.

Ako jedna od stranaka koju tereti uslov u pravnom poslu protivno načelu savesnosti i poštenja osujeti njegovo ostvarenje smatra se, kao da je uslov ostvaren (fikcija nastupanja uslova). Smatra se da uslov nije ostvaren (fikcija neispunjenja), ako njegovo ostvarenje protivno načelu poštenja i savesnosti, prouzrokuje strana u čiju je korist određen.³⁰ Izraz „smatra se“ koji se koristi u Zakonu o obligacionim odnosima, trebalo bi tumačiti kao fikciju, jer u ovom slučaju nema nikakvog opravdanja izraz „smatra se“ tumačiti kao prezumciju. Naime u legislativnoj tehnici uobičajeno je da se prezumcija izražava rečima „smatra se“, a za fikciju se koristi pojam „uzima se“.³¹

Fikciju nastupanja uslova poznavalo je i rimsko pravo. *"In iure civili receptum est, quotiens per eum, cuius interest conditionem non impleri, fiat quo minus impleatur, perinde haberi, ac si impleta condicio fuisset. Quibus exemplis spipulationes, quoque committuntur, cum per promissorem factum*

---

³⁰ Zakon o obligacionim odnosima, član 74. stav 4.

³¹ M. Živanović, R. Momčilović, Modifikacije pravnih poslova, Banja Luka, 1998, str.37.

esset, quo minus stipulator condicioni pareret " (Ulpian, *D 50,17,161*). U građanskom pravu prihvaćeno je pravilo, da onaj ko ima koristi da se uslov ne ispuni pa spreči njegovo ispunjenje, treba uzeti kao da je uslov ispunjen. Na isti način se postupa i kod obaveza u slučaju da dužnik učini nešto zbog čega poverilac ne može da ispuni uslov. Ova fikcija prihvaćena je i u pravima kao što su, nemačko (par. 162 Nemačkog građanskog zakonika), francusko (član 1178 *Code civil*), švajcarsko (član 156 Švajcarskog Zakonika o obligacijama), grčko (Grčki građanski zakonik, čl. 93), kao i anglo-američkom pravnom sistemu. Ovaj princip usvojen je i u austrijskom pravu iako Austrijski građanski zakonik ne poznaje ovu fikciju.

Fikcija ispunjenja uslova ima za cilj da se spreče ponašanja koja su protivna načelu savesnosti i poštenja u pravnom prometu. Ako su posledice sprečavanja ostvarenja uslova takve da se pravni posao ne može realizovati, nesavesna strana duguje naknadu štete. U tom slučaju potrebno je najpre utvrditi da je nastupanje uslova protivno načelu savesnosti i poštenja izazvao dužnik ili poverilac u pravnom poslu. Dokaz ove činjenice pada na onu stranu koja se na ovu fikciju poziva. U protivnom neće se smatrati da je uslov ostvaren odnosno da nije došlo do njegovog ostvarenja. Kao trenutak ispunjenja ili osujećenja uslova uzima se onaj u kojem je ispunjenje uslova sprečeno ili izazvano protivno načelu savesnosti i poštenja. Ovo je posledica teorije *Venire contra factum proprium*,“ niko ne sme da dođe u protivrečnost sa svojim ranijim ponašanjem, ako se time vređaju interesi drugog lica i ako je takvo protivrečno ponašanje u neskladu sa načelom savesnosti i poštenja i dobrim običajima“.³²

Fikcija ispunjenja odnosno neispunjenja uslova ne primenjuje se na potestativne uslove i na uslove (*conditio iuris*) koje su ustanovljeni na osnovu zakona.

Dopuštenost uslova u građanskom pravu

Uslov kao način modifikacije pravnog posla može se načelno ugovoriti kod svih pravnih poslova, ali nisu svi pravni poslovi pogodni za njihovo ugovaranje, a ima i takvih kod kojih je njihovo ugovaranje nedozvoljeno.

Uslov se najčešće ugovara kod pravnih poslova kojima pravni subjekt ima pravo da slobodno raspoláže svojim pravima, kao što su ugovor o poklonu, testamentu i sl. Ima i takvih pravnih poslova, koji se ne mogu

---

³² Levai Endre, Osujećenje nastanka uslova u pravnom poslu, Glasnik advokatske komore Vojvodine, Novi Sad, 3/ 1976, str. 7.

uslovljavati jer je to u suprotnosti sa impretivnim normama, javnim poretkom i moralnim shvatanjima društvene zajednice. Na primer, ne može se zaključiti brak pod uslovom, odricanje od nasleđa ne može biti uslovljeno, postavljanje uslova prilikom određivanja testamentalnog naslednika smatra se kao da ne postoji, pravo preče kupovine se na može uslovljavati kao ni okupacija, kompenzacija itd.

Nevažećim se smatraju uslovi koji su nedozvoljeni, nemoralni, i nemogući.

Ništav je ugovor u kojem je postavljen odložni ili raskidni uslov protivan prinudnim propisima, javnom poretku i dobrim običajima. Što se tiče *nemogućeg* uslova pravi se razlika između nemogućeg odložnog i nemogućeg raskidnog uslova. Nemogući odložni uslov čini zaključeni ugovor ništavim. Nemoguć raskidni uslov smatra se *nepostojećim*. To znači da će ugovor, sa raskidnim uslovom, biti pravno valjan, a uslov se uzima da ne postoji, tj. kao da nije ni bio ugovoren.³³

Kod pravnih poslova *mortis causa*, pravila su drugačija. Prema Zakonu o nasleđivanju Republike Srbije, uslovi protivni prinudnim propisima, javnom poretku ili dobrim običajima smatraju se *nepostojećim*. Za razliku ugovora obligacionog prava koji su u ovom slučaju ništavi, zaveštanje (testament), proizvodi pravno dejstvo kao da uslov ne postoji. *Nepostojećim* se smatraju i nemogući, nerazumljivi i protivrečni uslovi, kao i uslov koji je ostvaren pre ostaviočeve smrti ako iz zaveštanja ne sledi da uslov treba ponoviti.³⁴

Zaključak

Uslov u pravno tehničkom smislu predstavlja način da se redovna pravna dejstva pravnog posla modifikuju tako, da odgovaraju potrebama ugovornih strana. Pod pojmom uslova, podrazuma se buduća neizvesna činjenica ili okolnost od čijeg nastupanja ili nenastupanja zavisi nastanak ili prestanak redovnih pravnih dejstava pravnog posla. Uslov mora biti neizvesna činjenica, ali u pogledu svojstva uslova da bude, buduća činjenica u pravnoj teoriji su se izdiferencirala različita mišljenja. Prema jednim uslov je neizvestan, ali ne obavezno i budući događaj jer i nastupeli događaj za koje strane u pravnom poslu nisu znale da je nastupio može biti uslov u pravno tehničkom smislu (subjektivna teorija o pojmu uslova). Drugi su mišljenja da uslov mora biti budući događaj, jer neizvestan

---

³³ Zakon o obligacionim odnosima, član 75.

³⁴ Zakon o nasleđivanju, član 120.

ne može biti događaj koji je već nastupio (objektivno shvatanje uslova). Zakon o obligacionim odnosima, (član 74. stav 1), prihvatio je subjektivnu koncepciju definišući uslov na sledeći način: “Ugovor je zaključen pod uslovom ako njegov nastanak ili prestanak zavisi od neizvesne činjenice.” Tumačenjem ove zakonske definicije uslova proizilazi da od ostvarenja uslova zavisi nastanak ili prestanak pravnog posla, iz čega se može zaključiti da se ugovaranjem uslova, zapravo uslovljava nastanak ili prestanak pravnog posla kao takvog, iako se zapravo uslovljava nastanak ili prestanak pravnog dejstva pravnog posla. Kada se uslov ugovori treba razlikovati fazu iščekivanja- neizvesnosti, dok uslov ne nastupi od one koja nastaje trenutkom ostvarenja uslova. Dejstva nastupelog uslova su različita u slučaju odložnog, koji prema Zakonu o obligacionim odnosima, ima za posledicu da pravni posao počinje da proizvodi pravno dejstvo od momenta zaključenja pravnog posla (retroaktivno dejstvo), u odnosu na raskudni uslov koji ima za posledicu prestanak pravnog posla od nastupanja uslova. U pravnoj teoriji ima različitih mišljenja u pogledu pravnog dejstva odložnog uslova što je prikazano u ovom radu. Predmet ovog rada su pored navedenih pitanja i slučajevi neostvarenja kao i osujećenja uslova. Neostvaren odložni uslov, ima za posledicu, kao da pravni posao nije zaključen, a u slučaju neostvarenja raskidnog uslova nastupaju pravne posledice kao da uslov nije ni ugovoren. Situacija u pogledu osujećenja uslova je drugačija. Ako jedna od strana u pravnom poslu koju tereti uslov, protivno načelu savesnosti i poštenja osujeti njegovo ostvarenje smatra se, kao da je uslov ostvaren (fikcija nastupanja uslova), a ako osujećenje uslova protivno načelu savesnosti i poštenja prouzrokuje strana u čiji je korist uslov ugovoren smatra se da uslov nije ostvaren (fikcija neispunjenja uslova).

*Danica Popov, Ph. D., Full Professor
Novi Sad School of Law*

The condition as a modification of contractual terms

Abstract

The condition is provision which makes the existence of a right depends on the happening of an event. The right is than conditional, as opposed to an absolute right. The true condition is where the event on which the existence of the right depends is future and uncertain. A condition precedent is one which delays the vesting of the right until the happening of an event. A condition subsequent is one which destroys or divests the right upon the happening of an event. The condition means provision that does not form part of a contractual obligations but operates either to suspend the contract until a specified event has hapend (a condition precedent) or to bring it to an end in certain specified circumstances (a condition subsequent). Condition is sharply distinguished from the actual terms of contract, and is taken to mean, not part of the obligation itself, but an external fact upon which the existance of the obligation depends. The operation of a contract may thus be postponed until some event takes place, or the occurrence of this event may cancel a contract which has already started to function. Contition may be precedent or subsequent. If a condition precedent appered, the contract come in to force retroactively. If a contract has come into existance but is to terminate upon the occurrence of some event, it is said to be subject to a condition subsequent. According to above mentioned the paper explanes diferent kinds of conditions giving some proposals for legal interpretation of provisions of the Obligation Act.